

C. van der Leest, Iets over het betekenisverlies van het geloof

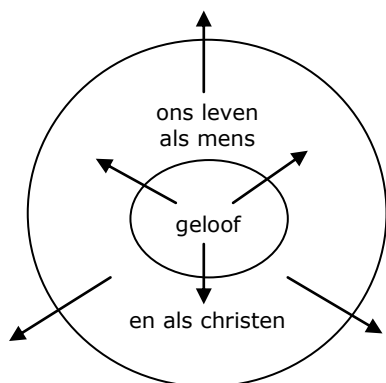
(Dit is een gedeeltelijke omwerking van een toespraak over kerkverlating, die ik jaren terug vaak gehouden heb)

Inleiding

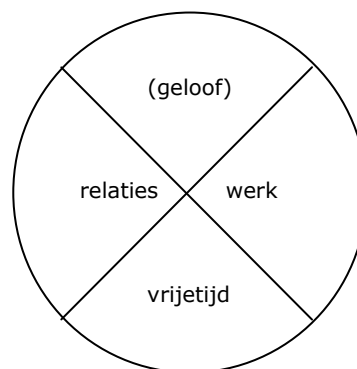
Vaak kijken wij als westerse christenen met veel bewondering naar christenen in moslimlanden of in een land als Noord-Korea: "Hoe houden zij het daar vol om te geloven?!" Op allerlei manieren hebben ze eronder te lijden dat ze voor Christus kiezen: ze worden maatschappelijk benadeeld, mishandeld, gevangengezet en vaak zelfs vermoord. En toch blijven ze met veel enthousiasme en vreugde volgelingen van Christus. Wij kunnen daar eigenlijk niet goed bij.

Het wonderlijke is dat die verdrukte christenen soms eenzelfde verbazing over óns hebben: "Hoe houden ze het vol trouw te blijven aan het geloof?!" Naar hun idee zijn er zo veel verleidingen die onze band met Christus ondermijnen, zodat het een wonder is dat er in het welvarende Europa toch nog altijd gelovigen zijn.

Denk ik over deze verbazing door, dan krijg ik daar al meer begrip voor. Niet voor niets zijn christenen in bijvoorbeeld Nederland al een minderheid geworden en is de leegloop van kerken hier nog altijd volop gaande. Daarom is het zinnig bij de vraag stil te staan: wat is er veranderd dat in Nederland (om me tot dit land te beperken) zo'n vergaande afkalving van de christelijke kerk gaande is? En hoe kan het dat dit proces van neergang zo snel is verlopen? Naar mijn inschatting kun je in elk geval drie oorzaken noemen waardoor het geloof voor al meer mensen al minder betekenis heeft gekregen:

Figuur 1

Figuur 2

1 Van kern naar vakje

1.1 Voor christenen is gelovig-zijn niet een vorm van tijdsbesteding maar een manier van zijn. Ze erkennen God als hun Schepper en Christus als hun Redder en Heer. Dat zet een stempel op hun leven van vandaag en op hun verwachting van de toekomst. Maar als ons geloof invloed uitoefent op ons leven, kan het niet missen of het zo beïnvloede leven heeft weer invloed op onze omgeving. In een bijbels beeld gesproken: verbonden met Christus hebben we de duisternis achter ons gelaten en zijn we licht, waarna we vervolgens licht uitstralen.

Deze betekenis van het geloof heb ik in figuur 1 grafisch weergegeven. Zoals uit dat schema duidelijk kan zijn stelt de buitenste cirkel ons leven voor als mens en christen, terwijl het geloof daarin getekend is als de harde kern. De pijlen geven aan hoe de stroom van invloeden loopt: ons geloof → ons leven → onze omgeving.

Ik weet wel: dit is ideaal gesproken. In de praktijk hapert de kernfunctie van het geloof nog al eens en zijn we herhaaldelijk en soms zelfs vergaand inconsequent in ons gelovig-zijn. Dat neemt niet weg dat geloof in principe de kern is van ons bestaan.

1.2 Al geruime tijd is gaande dat het geloof bij velen z'n kernfunctie is kwijtgeraakt. In plaats dat het centraal staat, is het geloof gedegradeerd tot een van de vakjes in ons leven: we hebben onze relaties, ons werk, onze vrijetijd en, o ja, natuurlijk ook ons geloof. Ik heb dit verduidelijkt door figuur 2. Daarin ontbreken de pijltjes uit figuur 1. Als het geloof niet meer is dan een deelgebied van ons leven, heeft dat onvermijdelijk tot gevolg dat er veel minder invloed van uitgaat. Het staat tot op zekere hoogte op één lijn met andere deelgebieden zoals relaties, werk en vrijetijd. Natuurlijk op bepaalde momenten heeft het geloof betekenis voor ons, bijvoorbeeld als we naar de kerk gaan of thuis bijbellezen en bidden. Maar zijn die momenten voorbij, dan gaan we over tot de orde van onze andere bezigheden, die dan ook amper door ons geloof worden beïnvloed, terwijl onze omgeving evenmin veel van ons geloof zal merken.

1.3 Dat het geloof wordt teruggebracht tot een vakje, heeft alles te maken met onze tijd. Geloof wordt immers als een privézaak gezien: mooi voor jou maar wel iets waarmee je anderen niet moet lastig vallen. Die benadering van geloof verklaart waarom immigratie-ambtenaren het niet als een probleem zagen om christen-geworden asielzoekers terug te sturen naar hun moslimvaderland. Want naar hun idee konden die teruggekeerde asielzoekers buitenshuis toch gewoon hun mond houden over hun geloof. Dat het geloof iemands hele leven stempelt en altijd wel naar buiten móet komen, was onbekend bij die ambtenaren. Die verandering van het geloof van kern naar vakje verklaart ook waarom in politiek Den Haag soms zo krampachtig wordt omgegaan met de, overigens terecht verdedigde, scheiding van kerk en staat – net alsof die scheiding moet betekenen dat je elke geloofsuiting buiten het publieke domein zou moeten houden.

- 1.4 Als geloof in de samenleving steeds meer als een privézaak wordt gezien, is het begrijpelijk dat het ook bij kerkmensen z'n centrale betekenis kan verliezen. Dat verklaart waarom het voor veel kerkelijke jongeren geen punt meer is te trouwen met een niet-gelovige. Tegenover kritische ouders of ambtsdragers komen ze vaak met de geruststelling: "Hij/zij laat me helemaal vrij, hoor." Dat zal waar zijn, maar in feite komt het geloof hiermee in de sfeer van hobby: de ene helft van het paar gaat een avond sporten, de andere helft gaat een dagdeel naar de kerk. Zo is het besef verdwenen dat geloof het centrum is van je leven, dat je in je huwelijk toch per se met de ander wilt delen.

Gelukkig is waar dat de devaluatie van het geloof van kern naar vakje vaak niet consequent wordt doorgevoerd. Daardoor oefent het bij veel christenen gelukkig toch nog veel invloed uit op de andere deelgebieden van hun leven. Intussen blijft het risico groot dat het vakjesdenken het geloof isoleert van hun verdere leven en daardoor al meer verliest aan betekenis. Helaas is dit de realiteit geworden bij vele kerkleden, met name jongere. Het geloof-als-vakje kunnen zij nog moeilijk als relevant ervaren, waarom ze het dan maar helemaal loslaten.

2 Van opdracht naar gevoel

- 2.1 Bij christen-zijn hoort dat je je laat leiden door opdrachten die van bovenaf komen, van God zoals Hij die via de Bijbel aan ons heeft bekendgemaakt. Daarbij valt allereerst te denken aan de Tien Geboden uit Exodus 20 maar evengoed aan waarden zoals die in Galaten 5:22-23 genoemd worden: liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid, zelfbeheersing. Het is niet altijd een pretje je daaraan te houden, want je moet soms ingaan tegen je eigen verlangens. Op hun goede momenten doen christenen dat met overtuiging, want ze hebben er bij voorbaat vertrouwen in dat de bijbelse opdrachten heilzaam zijn. Die zijn immers afkomstig van onze Schepper en wie zou beter weten wat voor zijn schepselen goed is dan Hij?! Vaak merken we het ook dat gehoorzaamheid aan Gods opdrachten ons tot bloei brengt; Christus zei het zo: als de wijnstok gesnoeid wordt, brengt die veel vrucht voort (Joh. 15:1-2).

- 2.2 Na de Tweede Wereldoorlog ontstond er al meer afkeer van gezag dat van buitenaf naar ons toe komt. Die afkeer werd extra fel als 'van buitenaf' ook nog 'van bovenaf' betekent. Velen beroepen zich op hun recht op zelfbeschikking en zelfontplooiing. Op grond daarvan willen ze zelf bepalen wat goed en kwaad is. Op die manier wordt het onderscheid tussen goed en kwaad subjectief gemaakt: het gaat er niet om wat goed/kwaad is maar wat ik als goed/kwaad vóel.

Door deze mentaliteitsverandering worden de laatste decennia in Nederland zaken verdedigd waaraan de mensen 50-70 jaar nooit gedacht zouden hebben. De voorbeelden zijn bekend: vanuit de visie dat vrouwen baas horen te zijn in eigen buik wordt het aborteren van baby's als een verworven goed gekoesterd. Ook wordt seks vóór en buiten het huwelijk vaak met verve verdedigd evenals pornografie, terwijl ongetrouwd samenwonen voluit geaccepteerd wordt.

- 2.3 Hoe is het mogelijk dat we de aloude normen en waarden zo snel en zo vergaand zijn kwijtgeraakt? Naar mijn inschatting heeft de tv hierbij een belangrijke rol gespeeld. Die heeft het bijbels onaanvaardbare langzaam aan aanvaardbaar gemaakt. Denk maar aan praatprogramma's waarin allerlei afwijkende morele keuzes gloedvol door de gasten als een te verdedigen optie worden voorgesteld. Denk ook aan soapseries waarin letterlijk alle bijbelse opdrachten op een aantrekkelijke manier met de voeten getreden worden.

Daarnaast heeft ook de welvaart vast een rol gespeeld. Hierdoor is bij ons een consumentenmentaliteit gegroeid: "Ik wil het fijn hebben, het moet lekker zijn. Ik wil het nu en helemaal." Die eisende mentaliteit zorgt er nog eens extra voor dat onze emotie de maatstaf wordt. Geeft een bepaalde keuze, een bepaalde activiteit ons een goed gevoel, dan zijn we goed bezig.

Het is waar, lang niet iedereen, ook buiten de kerk, kan zich in deze morele veranderingen vinden. In vele gezinnen is dan ook tegengas gegeven, maar dat incidentele, altijd kortdurende tegengas kan nooit op tegen de intensiteit en tijdsduur van de tv-propaganda. Gelukkig kunnen we hier in Nederland vaak nog vele normen en waarden delen, waarom het nog altijd zinvol is om samen de gevallen voor onze vrijheid op 4 mei te gedenken. Gelukkig is ook dat er soms een keer tegen goede optreedt: zo leek het er in de jaren negentig op dat pedofilie algemeen aanvaard zou worden, maar toen kwamen de verhalen los van de slachtoffers...

Toch moeten we het onder ogen zien dat het omgaan met het verschil tussen goed en kwaad de laatste decennia anders is geworden.

- 2.4 Ook binnen de kerk is deze overgang van opdracht naar gevoel merkbaar. Zo hebben vele jongeren die gaan trouwen er geen enkele moeite mee dat ze voor hun huwelijk seks gehad hebben met anderen dan hun huwelijkspartner. Ook wordt samenwonen door vele jongeren probleemloos gepraktiseerd terwijl ze de bezwaren daartegen vaak absoluut niet meer snappen. De keren dat ik met echtscheiding te maken kreeg, heb ik haast nooit gemerkt dat de betrokkenen eronder leden dat ze onmachtig waren geweest trouw te blijven aan hun afgelegde belofte waarvan God getuige was geweest. Wat ik vaker ben tegengekomen was dat kritiek op overspel soms op een afstand werd gehouden met het 'argument': "Ik heb over dit nieuwe contact een goed gevoel, want het biedt me zoveel meer dan ik sinds tijden in m'n huwelijk heb ontvangen. En bovendien, God gunt het ons toch dat we gelukkig zijn?!" Hoe het met abortus binnen de kerk staat, weet ik niet, maar ik ben er niet gerust op.

Het kan duidelijk zijn: er is spanning gegroeid tussen wat de kerk vanouds op het gebied van goed en kwaad uitdraagt en wat (met name jonge) kerkleden tegenwoordig soms overeenkomstig hun omgeving acceptabel vinden. Het gevolg hiervan kan zijn dat hun kerklid-zijn en wellicht ook hun christen-zijn onder druk komen te staan.

3 Van God naar leegte

- 3.1 Als christenen echt vanuit hun geloof leven weten ze zich schepsel van God, want Hij heeft hen in de moederschoot geweven (Psalm 139:13). Ook weten ze zich geliefd kind van God, dank zij Christus die hun schulden voor hen uitgeboet heeft en zo vrijspraak voor hen bereikt heeft. Ze zijn ervan overtuigd dat God hen altijd nabij is en dat ze aan Gods hand door het leven gaan, op weg naar een ongekende toekomst. Vanuit hun dankbaarheid voor deze geschenken willen christenen zich gedragen als toegewijde kinderen van God, als volgelingen van Christus. Deze band met God wordt niet altijd zo ervaren. Door de moeiten die op ons afkomen, kunnen we soms het gevoel hebben dat God niet betrokken is bij ons, dat Hij doof is voor ons, dat Hij afwezig is (zie Psalm 44:24, waar de dichter klaagt waarom God slaapt). Maar door het geloof weten we dat Hij wel terdege dicht bij ons is, dat Hij naar naar ons luistert en present is voor ons (zie Psalm 121:4, waar de dichter z'n vertrouwen uitspreekt dat God niet slaapt).
- 3.2 Sinds Nietzsche God dood verklaarde zijn al meer mensen het gevoel voor God kwijtgeraakt. Vaak willen ze nog wel geloven dat er 'iets' is, een hogere macht, iets vaags buiten hen. Maar zij staan er vreemd tegenover dat er een persónlijke God is, een God die zich door zijn Woord aan ons bekend heeft gemaakt, die in de persoon van Christus ons leven gedeeld heeft. Zonde en vergeving, goddelijke rechtspraak, opstaan uit de dood, een nieuwe aarde: het zijn voor hen alleen maar begrippen, waar ze zich niks bij kunnen voorstellen. Voor deze mensen is hun leven ook verder God-loos. Naar hun overtuiging kunnen zij met hun vele mogelijkheden zichzelf wel redden. Ook zien zij geen enkele relatie tussen de natuur en de dingen waarmee zij zich omringen enerzijds en God anderzijds. In feite leven deze mensen met een lege hemel, in een heelal dat je laat duizelen door z'n afstanden en leegte. Op deze manier heeft het geloof geen inhoud meer en doet dat ook niet meer ter zake.
- 3.3 Deze God-loosheid komt weinig voor in Afrikaanse landen. Volgens mij maakt alleen dit al duidelijk dat die kennelijk deels veroorzaakt wordt door onze welvaart. Wij hebben en kunnen zo ontzaglijk veel dat het lijkt alsof we God kunnen vergeten. Of we nu wel of niet in Hem geloven, ons goed-voorzien leven draait toch wel door. God doet er niet meer toe, het geloof in Hem is zonder betekenis. We hebben alleen te doen met de mensen, de natuur, de dingen. Dit gevoel van leegte wordt nog eens extra bevorderd doordat ons tegenwoordige leven gedomineerd wordt door de wetenschap. En wetenschap is per definitie God-loos, want daarin geldt alleen als werkelijkheid wat gewogen, gemeten en in formules vastgelegd kan worden. Dit alles maakt begrijpelijk dat in het Westen het geloof in God op z'n minst kwetsbaar is geworden en vaak zelfs naar de achtergrond is geschoven of zelfs helemaal is verdwenen.
- 3.4 Het valt niet mee je als christen te wapenen tegen deze overgang van God naar leegte. Daarom leven ook kerkleden vaak minder betrokken op God. De band met Hem ervaren ze nog wel in het godsdienstige vakje van hun leven, tijdens bijbellezen en bidden en in de kerkdienst. Maar voor de rest leven ze God-loos. Zo vroeg ik m'n leerlingen eens wat God te maken had met hun iPad; ze kwamen er niet op dat zo'n apparaat iets van Gods glorie laat zien. Dat dit gemaakt kon worden, is immers dank zij de mogelijkheden die God in zijn schepping heeft gelegd. Soms gaat de vervreemding van God nog een stap verder. Dan verlaten mensen de kerk omdat hun geloof de realiteit van de levende God niet kon vasthouden. Een persoonlijk verhaal: eens was ik in gesprek met een jong echtpaar dat niet alleen qua kerk afhakend was maar ook qua geloof in God. Op geen enkele manier kon ik hen bereiken. Op een gegeven moment hadden zij een baby gekregen. In m'n eenvoud dacht ik dat ik nu vast een mooi aanknopingspunt had om met hen over God te praten. Toen ik stelde dat een baby toch iets heel wonderbaarlijks was en dat je dan wel aan God móest denken, keken ze mij aan of ik een andere taal sprak. Zij deelden mijn verwondering niet (merkbaar) en legden al helemaal geen verbinding met God. Voor hen was het woord God betekenisloos geworden.

1-3 Het geloof nieuwe betekenis geven

- a Het geloof in God, de Vader van Jezus Christus en daardoor ook onze Vader, staat onder druk. Zoals ik heb aangegeven kunnen hiervoor in elk geval deze drie oorzaken genoemd worden:
- Het geloof wordt opgesloten in een deelgebied van ons leven, het godsdienstige vakje.
 - Dat geloof kalft verder af doordat mensen maar moeilijk van bovenaf aansturing aanvaarden bij het maken van hun levenskeuzes.
 - Dit vervagende geloof krijgt de nekslag als ook God zelf al minder betekenis voor mensen krijgt.
- Het resultaat hiervan is dat de vlam van het geloof al zwakker wordt en tenslotte uitdooft. Toen ik begin jaren zeventig predikant werd, verliep het afscheid van kerk en geloof meestal veel heftiger, doordat afhakers zich fel afzetten tegen allerlei zaken die hun niet aanstonden. Sinds de jaren negentig ben ik zulke heftige emoties niet meer tegengekomen. Afhakers hebben meestal geen ingrijpende moeiten meer met kerk en geloof. Hun hoofdbezwaar is: "Het zegt mij eigenlijk niks meer." Oftewel, kerk en geloof zijn niet meer relevant, hebben hun betekenis voor hen verloren.
- b Hoe moeten we hiermee omgaan? Het enige dat ik kan bedenken is dit: dat we bij het uitdragen van het evangelie met overtuiging en enthousiasme doorgeven waarom het werkelijk gaat, kort gezegd: Christus' liefde voor ons en Gods plan met ons (zie 1.1, 2.1. en 3.1). En dan maar hopen en bidden dat dit evangelie z'n werk doet bij onszelf en onze toehoorders. Overigens kan duidelijk zijn dat er niet alleen werk aan de winkel is voor afhakers maar evengoed voor betrokken kerkleden. Want luisterend naar het evangelie zullen ook die laatsten merken dat ze soms meer lijken op het statische beeld van figuur 2 dan op het dynamische beeld van figuur 1. Kortom, we hebben allemaal vernieuwing nodig (zie Romeinen 12:1-2).